

глобалізації, послідовних закономірностей її впливу та перспектив розвитку світу загалом.

Порівняно з іншими пострадянськими державами, Україна максимально відкрита до процесів глобальної політичної реструктуризації і, відповідно, найбільшою мірою перебуває під впливом деструктивних проявів інтеграційних процесів. Така відкритість переважно впливає на лібералізацію економічних відносин та політичного простору, у майбутньому може призвести до неспроможності України контролювати та ефективно управляти негативними наслідками глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Зважаючи на зазначене, метою розділу є дослідження глобальної політична реструктуризація як умови реалізації глобальної інтеграції. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- розглянути глобалізацію як чинник політичної реструктуризації в системі сучасних міжнародних відносин;
- дослідити глобальну політична реструктуризація в умовах постбіполярності та євроатлантизму;
- обґрунтувати розвиток транснаціональних структур та еволюція державного суверенітету як чинники глобальної політичної реструктуризації;

Методологічною основою дослідження є сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких використовувались зокрема: аналіз – під час дослідження змісту основних понять, викликів геополітичної система світу, основних трансформацій, які переформатовують структуру геополітичної системи в межах різнополярної моделі та структуру міжнародних відносин; індуктивний і дедуктивний – для аналізу та узагальнення інформації з тематики дослідження; узагальнення, синтез та прогнозування – для узагальнення опрацьованих матеріалів та формулювання висновків за результатами дослідження.

3.4.1. Глобалізація як чинник політичної реструктуризації в системі сучасних міжнародних відносин

Вплив різних інтеграційних форм суспільного розвитку на сучасний світ породжує якісні зміни, які трансформують його політичну систему, що визначає глобальну політичну реструктуризацію. Якщо пріоритетним принципом функціонування системи міжнародних відносин протягом майже всього ХХ ст. була

біполярна (складається із двох наддержав, відносини, між якими стають визначальними для системи міжнародних відносин у цілому), та однополярна (наявність однієї наддержави, багатьох слабких та відсутність впливових великих держав) структури світу, то сьогодні все більшою мірою обговорюється можливість створення багатополярної (багатополюсної) структури світу.

Багатополярна структура світу «складається із кількох великих, приблизно рівних за силою держав, які співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси» [1]. Це принципово важливо, на думку Дж. Форрестера, оскільки «кожна держава прагне до домінування в коаліції союзних держав і змагається з іншою наддержавою за вплив серед союзних країн» [1]. Відтак тенденції багатополярності, які характеризують об'єднання великих держав із метою вирішення важливих міжнародних питань, є вкрай необхідними, оскільки покликані зберегти певну стабільність у налагодженні системи міжнародних відносин, створюючи тим самим «багатоцентричність» у розвитку сучасного світу. Здебільшого сьогодні йдеться про одно-багатополюсну систему, яка характеризує світову політику, де пріоритет віддається одній наддержаві та кільком великим державам. На думку А. Буарі, «врегулювання ключових міжнародних питань вимагає дій від єдиної наддержави, але завжди в поєднанні з іншими великими державами; єдина наддержава при цьому може накласти вето на спроби вирішити ключові питання об'єднаними зусиллями інших держав» [2].

Питання, пов'язані з концептуальним аналізом змісту глобальної політичної реструктуризації як умови реалізації глобальної інтеграції, широко досліджуються в науковій літературі. Так, І. Валлерстайн виділяв рівні глобалізаційного розвитку, на основі яких класифікував держави, які належать до центру, напівпериферії й периферії. А. Беттлер досліджував теоретичні особливості біполярної системи та наголошував на нестабільності багатополярної системи. Дж. Модельські підкреслював у дослідженнях, що порядок підтримується домінуванням однієї країни, а глобалізаційний розвиток забезпечується постійною зміною місць у системі центр-периферія. А. Уолферс варіантом міждержавної взаємодії розглядав безпеку держави, економіку та престиж держави. Ю. Юхананов убачав, що нова глобальна картина світу є результатом фактів та аналізу відносин на основі інтеграції. Не применшуючи загальний доробок

зазначених досліджень, питання аналізу змісту глобальної політичної реструктуризації як умови реалізації глобальної інтеграції є досить актуальним і потребує поглибленої уваги.

Необхідно враховувати, що глобальний світ насамперед характеризується взаємодією і співпрацею найбільш розвинутих і впливових держав в економічній та військовій сферах; торговельні, фінансові й технологічні потоки контролюються саме цими суб'єктами міжнародної системи. Глобалізація – це процес інтеграції людства в єдине ціле. Водночас вона висуває нові вимоги до технологій, науки та загострює проблеми міжнародної конкуренції, адже глобалізація є процесом суттєвих змін у світовій економіці, політиці, в інформаційній сфері, у галузі транспорту, у військовій сфері тощо. Отже, специфіка її сучасного етапу полягає передусім у тому, що це – багатоаспектний процес, який викликає кардинальні зміни не лише у всіх сферах людської діяльності, а й у способі життя людини. Глибинним фактором глобалізації є те, що здійснюється вона значною мірою за рецептами неолібералізму в економічній і політичній сферах. При цьому неоліберальні рецепти поступово трансформуються в щось нове, і в цьому новому неолібералізмі й неоконсерватизм конвергуються. Найяскравіше це проявляється в американській моделі геоekonomіки й геополітики, у якій глобалізація постає як американізація світу, як домінування США в економічній, політичній, військовій, культурній і побутовій сферах.

Виникнення й поширення процесів глобалізації є закономірним результатом розвитку міжнародних економічних зв'язків, науки, техніки й технологій. Особливо впливають на поступ глобалізації революційні зміни в інформаційних технологіях – розвиток комп'ютерної техніки, поява інтернету й мобільного зв'язку. Усе це дає можливість організувати й підтримувати стійкий обмін різноманітною діловою та технологічною інформацією між структурними виробничими підрозділами підприємства, які функціонують у різних країнах.

Також слід зазначити, що сучасні глобалізаційні процеси стали можливими завдяки руйнації старих політичних бар'єрів (міждержавних кордонів) та прогресу всіх засобів транспортування товарів та людей, революції в інформаційних технологіях. Вона загострює старі протиріччя між державами лідерами й аутсайдерами та спричиняє нові. Глобалізація – це об'єктивний процес,

який розвивається незалежно від волі глобалізаторів, хоча їм під силу його дещо прискорювати чи гальмувати.

Глобалізаційні процеси принесли як позитивні, так і негативні зміни в розвиток сучасного світу. З одного боку, змінили людський світогляд, капітал, технології – і це мало позитивний вплив на пришвидшення розвитку на глобальному рівні. З другого боку, ці процеси призвели до розширення цілої низки негативних явищ, як от: міжнародні політичні кризи, економічні та фінансові проблеми, міжнародний тероризм, інформаційні загрози, організована злочинність, корупція, торгівля людьми й наркотиками, відмивання грошей, морське піратство – і ці явища швидко охоплюють різні регіони й розвиваються в межах цілого світу.

Однією з найсерйозніших загроз, яку несе глобалізація державам, що розвиваються, – є висока імовірність запуску процесів деіндустріалізації економіки цих країн. Це зумовлено тим, що в процесі глобалізації внаслідок появи сприятливих умов для вільного переміщення через державні кордони технологій, трудових ресурсів, ідей, розміщення підприємств відбувається в тих країнах, де стабільна соціально-політична обстановка і є все необхідне для випуску високотехнологічної продукції, у тому числі є трудові та інші ресурси, а політика урядів і чинне законодавство сприяють розвитку бізнесу, у тому числі малого й середнього.

У таких країнах органи державної влади найважливішими своїми завданнями вважають забезпечення захисту приватної власності та активну протидію корупції. Усе це об'єктивно сприяє створенню належних умов для зовнішньої і внутрішньої інвестиційної діяльності, упровадження інновацій та створення високотехнологічних наукоємних виробництв. В остаточному підсумку в таких країнах відбувається створення і випуск високоякісного продукту, який стає світовим брендом і з яким не завжди можуть конкурувати аналогічні продукти традиційних національних виробників, що об'єктивно створює не тільки загрози їхній економічній безпеці, а й, власне, існуванню на ринку. Це зумовлено тим, що для сучасного споживача насамперед важливе поєднання ціни і якості, а не країна виробник. І тому він віддає перевагу не національному товаровиробнику, а закордонному, якщо товар останнього буде якіснішим і матиме прийнятну вартість. Як результат, вітчизняні товаровиробники зазнають значних економічних втрат, які в остаточному підсумку

можуть призвести до зупинки й руйнації підприємств. Потрібно пам'ятати, що існує логічний взаємозв'язок між глобалізацією економіки, процесами деіндустріалізації й економічною безпекою держави та окремих підприємств. Передусім це стосується підприємств сфери матеріального виробництва, які становлять основу не тільки вітчизняної економіки, а і, що важливо, – основу національної безпеки країни [3].

Пристосування до глобалізаційних змін є нерівномірним і призводить до напруженості й конфліктів у міжнародних відносинах. У зв'язку із цим роль держави як ключового гравця на міжнародній арені значно ослабла, – така тенденція простежується вже в цілому світі та й навіть призвела до обмеження регуляторної ролі держави стосовно зовнішніх суб'єктів [4, с. 106]. Таким чином, спрогнозувати результат новоутворених тенденцій, які спостерігаються в сучасному інформатизованому просторі, набагато важче, ніж це було б два десятиліття тому. Небезпека криється ось у чому: перехідний період від однієї макросистеми (стабільної) до іншої (яка є більш рухомою й мінливою) приховує безліч протиріч, адже ціна такого переходу вкрай висока, його перспективи незрозумілі, а потенціал впливу незначних змін на кінцевий результат виключно великий.

Пошук моделі, яка б враховувала інтереси країн у глобалізованому світі, передбачає процеси політичної глобалізації та геополітичної реструктуризації. Зокрема, під політичною глобалізацією науковці розуміють комплекс взаємодій між державними та недержавними акторами міжнародних відносин, що проявляється через посилення впливу міжнародних інститутів глобального управління, стимулювання глобальної діяльності транснаціональних корпорацій, розширення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на всі сфери життєдіяльності людства [5].

Глобальна політика змінює традиційні уявлення про відмінності між внутрішньою й зовнішньою, внутрішньодержавною та міжнародною, територіальною і нетериторіальною політикою. Політичні рішення й дії в одній частині світу швидко позначаються на всьому іншому світі. Центри політичної дії і прийняття рішень можуть, завдяки сучасним засобам комунікації, перетворюватися на складні системи спільного прийняття рішень та політичної взаємодії. Також слід додати, що політична глобалізація сприяє трансформації існуючої системи глобального управління через

появу неінституціональних структур, які намагаються впливати на процеси міждержавної взаємодії.

Глобалізація в її сучасному варіанті приводить до «переформатування» структури сучасного світу, а в результаті цього – до коригування національних систем державного управління, зміни стратегій економічного, політичного та духовного розвитку, що породжує суцільну взаємозалежність світу, яка і складає основу його функціонування. Для прикладу, у випадку з міжнародними економічними організаціями політична глобалізація означає появу численних нових «гравців» світогосподарської системи (передусім ТНК і неурядових організацій), вплив яких за низкою параметрів можна порівняти із впливом національних урядів.

Зростаюча взаємозалежність уніфікує і стандартизує умови та фактори розвитку окремих країн світу, є своєрідним індикатором визначення рівня сталості розвитку національних держав, а отже, і їх потенціалу в протистоянні викликам глобалізаційних процесів, які і стають сьогодні основним критерієм об'єднання держав у відповідні глобальні чи регіональні структури. Протистояти таким глобалізаційним викликам здатна лише та держава, яка має активну систему управління, реалізує власну геополітичну стратегію розвитку, максимально оберігає свій суверенітет, орієнтується в глобальному просторі, а головне – володіє ефективними механізмами впливу та навіть і управління ним.

В основі глобальної політичної реструктуризації лежить процес реорганізації, який приводить до зміни усталеної структури світу, а відповідно до цього трансформує інтереси та потреби всього населення планети. У результаті цього відбувається новий поділ світу залежно від інтеграційної моделі, якій надається перевага і яка і визначає специфіку розвитку окремої частини світу [6, с. 34]. Цей процес передбачає формування нової структури міжнародних відносин, яка визначається об'єктивними умовами (глобальна інтеграція) і жодною мірою не залежить від геополітичної волі чи позиції окремої держави чи навіть кількох держав.

Основні риси сучасної системи міжнародних відносин є інтеграційно зумовленими. Світ прискорено інтегрується в глобальному масштабі (глобалізація), маючи за «агентів» глобалізування ліберально-демократичні та глобально зорієнтовані держави світ-системного ядра, ТНК, міжнародні організації та наднаціональні інститути, НУО; за провідні царини – економіку, комунікацію, ма-

сову культуру, науково-технологічні та екологічні сфери, а стримуючі – міжцивілізаційні, міжетнічні, міждержавні відносини та сферу безпеки. Водночас світ диференціюється на регіональні інтеграційні об'єднання, серед яких найвиокремленішими, найрозвиненішими й через те найпоказовішими є західноєвропейське, північноамериканське й південно-східноазійське. Третью, також інтеграційно зумовленою рисою сучасної системи міжнародних відносин є зміна системної парадигми безпеки. Відбувається «розпорошення» війни до рівня локального конфлікту та асиметричного терору, її інструменталізація у формі миротворчих операцій (підтримання миру, встановлення миру, гуманітарної інтервенції). Домінуючими, унаслідок зсуву військово-політичного акценту з національної на міжнародну безпеку, стають системи кооперативної (колективної) безпеки [7, с. 193–194].

Варто також узяти до уваги той факт, що чим далі, то більшу загрозу становлять для міжнародної безпеки слабозвинені держави, які не мають можливості забезпечити відповідний рівень обороноздатності та захисту власних кордонів, території. Тому найчастіше ці держави стають осередками для фундаменталістських і терористичних організацій та розвитку організованої злочинності. Яскравим прикладом цього був до 2001 р. Афганістан, де панував режим талібів, а сьогодні все більше занепокоєння й небезпеку починає становити ситуація в Малі та ін.

Як бачимо, суперечності й невизначеність, непередбачуваність розвитку структурно роздвоєного світу, розвиток сучасних інформаційних технологій сприяли появі тероризму й терористичних організацій як акторів світової політики. Таким чином, з одного боку, посилення неурядових організацій і неформальних мереж сприяє створенню і становленню в сучасному світі глобального громадянського суспільства, а з іншого – відбувається посилення і збільшення кількості загроз безпеці людства.

Таким чином, глобалізація як загальносвітовий процес створює не лише зростання взаємозалежності між країнами, людьми, а й серйозні виклики та загрози безпеці людини, економічній та екологічній стабільності, наявному соціальному ладу. Зазначена проблема нині є особливо актуальною з огляду на те, що глобалізований і все більше взаємозалежний світ відкриває великі можливості для соціально-економічного прогресу. Загрози й виклики сталому розвитку постійно зростають, а реалії глобалізації поро-

джують нові як у багатих, так і в бідних країнах. Тому й виникає необхідність всебічного посилення міжнародної співпраці щодо питання протидії загрозам глобалізації на міжнаціональному та міжурядовому рівнях, наслідком якої має бути створення глобальної універсальної системи загальної безпеки.

У рамках сучасної системи міжнародних відносин відбувається три трансформуючі процеси, які мають визначальний вплив на її форму та структуру. Модернізаційні процеси в Третьюму світі, посттоталітарна трансформація у світі посткомуністичному, глобальний поступ демократії визначають та визначають новітні системні обриси світової політики.

Кожна держава світу має свою ментальну специфіку, свої геополітичні закономірності розвитку, які влітаються в глобальну систему світоустрою і визначають її роль у межах глобального простору та особливості його функціонування загалом. Саме тому в межах цього дослідження на особливу увагу заслуговує питання чіткого визначення в межах глобального простору статусу держави та віднесення її до позиції лідера, чи світового гегемона. На думку Т. Босвелла, «лідер – це статус економічного домінування, тоді коли гегемоном є держава, яка займає позицію воєнно-політичного домінування» [8, с. 3].

Лідерство держави являє собою форму співкоординованої діяльності держав із реалізації спільних інтересів, що включає торговельні системи, визначення прав власності, встановлення загальних стандартів, послідовну макроекономічну політику, скоординовані дії в умовах економічних криз, стабільність національної валюти, ліберальний міжнародний порядок. Таким чином, лідерство визначається економічним потенціалом держави, її здатністю до налагодження ефективних економічних відносин з іншими на паритетних засадах, а тому принципово важливо, аби ці інтереси збігалися з інтересами інших. Такими спільними інтересами для держав є «формування відкритих торговельних систем, чітко визначені права власності, одиниці виміру загальних стандартів, включаючи міжнародні гроші, послідовна макроекономічна політика, адекватні та чітко скоординовані дії в умовах економічних криз, стабільність обмінних курсів, а також ліберальний міжнародний порядок» [9, с. 40].

Таким чином, глобалізаційні процеси, які ми спостерігаємо в інформаційну епоху, породжують нові виклики: це проявляється

ся в змінах орієнтування міжнародних зв'язків (минуле стає не таким важливим, як теперішнє й майбутнє), завдяки інноваційним технологіям суспільство в різних точках світу стає все більш взаємозалежним, глобалізаційні зміни відбуваються швидше, ніж раніше, трансформації планетарного масштабу стають усе менш передбачуваними. Зміни на політичній і економічній арені відбуваються надто швидко, аби на них відповідним чином реагували раніше створені наддержавні надбудови. Тому постає нагальна потреба реформування тих регуляторних інститутів міждержавних зв'язків, які будуть відповідати викликам часу й забезпечувати врегулювання міжнародних конфліктів і суперечливих ситуацій виходячи з інтересів учасників конфлікту.

3.4.2. Глобальна політична реструктуризація в умовах постбіполярності та євроатлантизму

Зміст сучасної глобальної геополітичної реструктуризації світу зводиться до такого переформатування системи міжнародних відносин, у межах якої відбувається перехід від однополярної до багатополярної, яка в остаточному підсумку знову приводить до біполярної структури геополітичного світу.

В основі біполярного світу лежить глобальний порядок, що виникає під час домінування в міжнародних відносинах двох наддержав чи суспільно-політичних систем, що різняться між собою.

Історія системи біполярності складається з трьох періодів: протобіполярності (1918–1945 рр.), тобто часів Міжвоєння і Другої світової війни; «жорсткої біполярності» (50–60-ті рр. ХХ ст.); «м'якої біполярності» (70-80-ті рр. ХХ ст.). Перший період охоплює історичний проміжок часу між двома світовими війнами і, власне, Другу світову війну, коли за глобальний статус одного з полюсів протистояння змагалися одразу три великодержавні претенденти – комуністична росія, націонал-соціалістична Німеччина, ліберально-демократичні Сполучені Штати Америки (кожен зі своїми союзниками й сателітами). Другий період був позначений прискореною «гонкою озброєнь», постійною загрозою глобальної (в тому числі ядерної) війни, ідеологічною боротьбою в контексті «Холодної війни», майже повною відсутністю «третьої сили» в особі впливової універсальної міжнародної організації чи групи позаблокових

держав. Третій період («м'яка біполярність») став часом, коли – під тиском колоніальної та науково-технічної революції і сил світової економічної інтеграції (глобалізації); завдяки появі впливової третьої сторони, репрезентованої ООН та рухом Неприєднання; унаслідок подальшого технологічного, економічного, політичного, ідеологічного ослаблення комуністичного блоку і, власне, СРСР – відбувся занепад системи та її трансформація в наступну.

Економічними середовищними передумовами системи біполярності були: індустріальне суспільство (індустріалізм); розвинене світове господарство і світовий ринок, поділені, однак, на дві протилежні субсистеми та економічну периферію; прискорений технологічний поступ у контексті науково-технічної революції. Система біполярності, з економічного погляду, була індустріальною (тут змагалися два типи індустріальних суспільств), у той час як «балансу сил» – переважно аграрною, а наприкінці – аграрно-індустріальною. Ціннісними середовищними передумовами системи «біполярності» були: протистояння глобальних ідеологій; націоналізм (озброєний тією чи іншою модифікацією цих ідеологій із певними етнічними «домішками»); початково формована єдина світова політична культура, уособлена ООН та «загальнолюдськими» (загалом ліберальними) цінностями. Внутрішньосуспільними середовищними передумовами системи біполярності були індустріальні (принаймні в центрі протистояння) суспільства масової політичної участі двох типів – тоталітарного й демократичного [10, с. 192–193].

Поділ світу на два табори під час «холодної війни» й загроза конфронтації супердержав СРСР і США стримували локальні конфлікти, не давала їм змоги вийти на глобальний рівень. Система біполярності була органічною, ґрунтуючись і живлячись силами націоналізму, поєднаними з глобальними ідеологіями; двополюсною, компонуючись двома блоковими полюсами, очолюваними наддержавами; різномірною ціннісно й системно, детермінуючись світовим поділом на різні суспільні устрої та ідеології; глобальною, системно охоплюючи увесь світ.

Послаблення СРСР спричинило його розпад, ліквідацію Організації Варшавського Договору та руйнацію біполярної системи, що підтримувала безпеку в усьому світі. Фактично на деякий час світ став однополярним. Однак у 2019-му р. Світовий економічний форум у Давосі продемонстрував, що новим барометром гео-

стратегічних та геополітичних трендів сучасності є Китай, який за останніх 20–25 років обійняв домінуючі позиції у виробництві та експорті товарів широкого вжитку. Загрозою в сучасному світі є задеклароване стратегічне партнерство росії та Китаю, хоча й не призвело до створення військовооборонного союзу та стабільної коаліції. Водночас зростає активність Китаю на далекому Сході, який Пекін вважає своєю регіональною сферою впливів.

Високі конкурентоспроможні позиції посилює в останньому двадцятиріччі Бразилія, яка сконцентрувала свої зусилля щодо економічно господарського розвитку та концентрації політичних ресурсів, так званих «soft power».

На думку Світового банку, у найближче десятиліття одну із лідерських позицій обійме Індія, яка, крім економічно господарської експансії, зорієнтована на розвиток мілітарного потенціалу (враховуючи конфлікт із Пакистаном), широкої закупівлі військової техніки та ліцензованих технологічних ліній для монтажу військової техніки.

Зміни в міжнародному розподілі сил призвели до появи частини держав середньої величини, котрі претендують на роль імперій на регіональних рівнях, серед яких виокремлюються: Іран, Індонезія, Пакистан, Туреччина й Нігерія [11, с. 107].

Таким чином, уже нині виокремлюються два періоди історії сучасної системи міжнародних відносин – період власне «постбіполярності» й період «євроатлантизму». Перший період був суто перехідним і містив у собі чимало ознак попередньої системи, коли один із полюсів системного протистояння ще остаточно не розпався й ще мав певну міжнародно-політичну вагу, а переможець ще не адаптувався до нових умов. Другий період лише розпочинається формуванням світового суспільства навколо євроатлантичного центру сил. Знаковими історичними подіями першого періоду стали падіння «Берлінського муру», комуністичних режимів у країнах Центрально-Східної Європи, розпад СРСР. Знаковими історичними подіями початку другого періоду – розширення НАТО і ЄС на Схід.

Сучасна система міжнародних відносин, заступивши біполярність, перебуває лише на перших стадіях свого формування. Проте вже нині виокремлюються її системотворчий (організаційний) принцип – інтеграція; присутні риси – глобалізація, регіоналізація, зміна парадигми безпеки; визначальні процеси

– посттоталітаризм, модернізація, демократизація. Упродовж певного часу Америка була єдиною наддержавою, що могла впливати на долі інших народів.

Важливою ознакою сучасного варіанту геополітичної реструктуризації є відсутність індикаторів тривалості функціонування кожної з таких геополітичних структур світу. У цьому контексті надзвичайно складно визначити, від чого саме в умовах глобальної інтеграції світу залежатимуть причини, фактори та механізми геополітичної реструктуризації.

Істотною проблемою при дослідженні й систематизації фактів глобальної сучасності є пошук концептуальної рамки для її аналізу. На нашу думку, такою рамкою може бути «теорія довгих циклів глобальної політики» й однойменна концепція Дж. Модельскі, сформовані ним у рамках «еволюційної парадигми» «структурного аналізу» планетарної політики. На думку цього дослідника, кожен «довгий цикл» – це «потік політичних подій глобального рівня тривалістю в сто років, який пов'язує стратегії чи долі певного числа головних акторів», які борються за лідерство. Цей цикл відображає 1) «механізм» відбору кандидатів «на роль [неформальну позицію]... лідера» і вибір між їх політичними курсами, 2) «накопичення досвіду» майбутнього гегемона, який пропонує ефективні рішення «глобальних проблем» («структурних викликів») без «стандартних рецептів» їх вирішення. Лідер втілює «програму» «розвитку» глобальної політики «згідно із внутрішньою логікою та/або послідовною структурою» і проходить чотири етапи (фази) накопичення досвіду [12, с. 125].

На думку Дж. Модельскі, ми перебуваємо в «постзахідноєвропейській ері» «глобальної системи», коли «центр тяжіння» «активної зони» «світової системи», у якій концентрується інноваційна діяльність людства «географічно розташовувався» поза межами Європи. Автор цієї концепції як представник США вважав попередній (IX-й «довгий цикл» гегемонії) і поточний (X-й за рахунком, що почався із 1973 р.) цикли гегемонії американськими. Натомість ми не можемо однозначно визначити поточного глобального лідера, оскільки не дотримуємось «методологічного заходоцентризму». Утім, для нас цікавим є аналіз визначених американським теоретиком фаз кожного циклу гегемонії, які відображають «еволюційне вдосконалення» глобальної політики шляхом «пошуку інформації» й альтернатив розвитку людства саме

через «систематичний, колективний процес», який відображає реалізацію ««інструкцій» та «інгредієнтів» «проведення правильного курсу структурних змін» у глобальній системі. Кожну з цих фаз реалізує певне покоління політичних еліт. Так, перша з них – «визначення порядку денного» – глобальних проблем, з якими стикнулось людство в цьому циклі гегемонії і які має вирішувати глобальний лідер, завершилась у 1973–2000 рр. Друга фаза – «побудови коаліцій» навколо конкуруючих кандидатів у глобальні лідери з альтернативними порядками денними й рішеннями глобальних проблем, за Дж. Модельські, почалась у 2000 р. і триватиме, на його думку, до 2026 р. Наступні фази «довгого циклу» структурної глобальної політики лише прогнозовані, а тому виходять поза межі нашого дослідження: «макрорішення» (глобальної війни), яка має тривати у 2026–2050 рр., і «виконання» програми глобального лідера-гегемона – у 2050–2080 рр. [13, с. 62–67].

Виходячи із теорії Дж. Модельські держава-гегемон має переваги у функціонуванні геополітичного світу, конструюючи за рахунок домінування новий світовий порядок, у якому воєнний потенціал захищає глобальні торговельні комунікації [14, с. 26]. Таким чином, роль держави-гегемона є визначальною в умовах геополітичної реструктуризації, оскільки саме вона забезпечує формування такого інституційного порядку, без якого глобальна система розвитку світу неминуче набула б ознак хаотичності та організаційної непорядкованості. Прихід доби біполярності, крім того, що приводить до геополітичної реструктуризації світу, зумовлює «нестабільність системи, у межах якої відбувається найбільше війн та конфліктів» [15, с. 73]. Це, на думку А. Беттлера, свідчить про те, що «теоретично багатополярна система може бути стійкою при рівних силових можливостях центрів, але як тільки держава досягне рівня економічної могутності та воєнного потенціалу, адекватного могутності та потенціалу держав-лідерів світу, вона вимагатиме для себе нового статусу, який означатиме обмеження сфери світового впливу» [16, с. 80].

Отже, наведені вище тенденції свідчать про те, що багатополярність є найгіршим варіантом реструктурування міжнародної політичної структури світу, оскільки забезпечує формування лише кількох центрів (США, Китай, Бразилія) впливу на глобалізаційний розвиток. У результаті цього неминучим, на думку Х.Тома, є «формування єдиної моделі господарювання, яка приведе до фор-

мування світового уряду саме соціал-демократичного типу, який у змозі буде справедливо перерозподіляти, управляти та контролювати» [16, с. 80]. З огляду на зазначене глобальна реструктуризація є основним засобом подолання інертності, подрібненості та мозаїчності сучасного світу, оскільки покликана видозмінити сучасний світ виходячи з глобалізаційних стандартів розвитку.

Кожна національна держава постає перед необхідністю протистояти глобалізаційним викликам. Це, у свою чергу, вимагає від них створення нових модернізаційних проєктів з урегулювання локальних та цивілізаційних конфліктів, вироблення ефективних механізмів управління глобалізаційними процесами. Глобалізація, яка привела сучасний світ до взаємозалежності, створила ситуацію демілітаризації планети шляхом формування єдиного глобального економічного простору. Однак у сучасному світі безпекові проблеми все ще розв'язуються за рахунок створення традиційних союзів, що перешкоджає поглибленню процесів світової безпекової інституціоналізації й розширення повноважень ООН у цій сфері. Така стратегія протистояння глобалізаційним викликам досить часто супроводжується впровадженням універсалізованих принципів управління суспільно-політичним розвитком, стандартизацією технології прийняття державно-управлінських рішень, унаслідок чого національні системи державного управління здобувають глобальну відкритість, яка унеможливує збереження власної національної ідентичності, а це, у свою чергу, провокує виклики національній безпеці соціального характеру.

Головним викликом суспільного розвитку в умовах глобалізації стає підміна національного інтересу глобальним, проте національний інтерес жодною мірою не може підмінитись глобальним інтересом, оскільки це реально позбавляє національну державу можливості реалізації власної стратегії суспільного розвитку. На сучасному етапі світового розвитку національний інтерес зазнає такої радикальної трансформації, що вже не може бути ефективною формулою функціонування національної держави.

При цьому слід ураховувати як геополітичну, так і гео економічну складову національних інтересів. Геополітична складова національних інтересів – це цілі та шляхи їх досягнення, що впливають із геополітичного статусу та кодексу держави, а також геополітичної самоідентифікації нації. Ці цілі визначають державну політику національної безпеки щодо захисту держав-

ного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів. Таким чином, стратегія держави при захисті цих національних інтересів ґрунтується на геополітичній парадигмі міжнародних відносин, що передбачає переважно військовий контроль над територією та ведення «гарячих» та «холодних» війн проти держав-агресорів. Геоекономічна складова національних інтересів – це цілі та шляхи, які визначаються просуванням комерційних інтересів транснаціональних компаній, які делеговані державі. Стратегія держави при захисті цих інтересів ґрунтується на геоекономічній парадигмі міжнародних відносин, яка вже не передбачає завоювання територій, а спрямовані на нав'язування опонентам своєї політичної волі й бачення майбутнього, як правило, за допомогою інструментів «м'якої» сили, на встановлення й досягнення стратегічних горизонтів, які визначаються геоекономічною конкуренцією [17].

Геополітична реструктуризація переважною мірою залежить від економічного потенціалу держави, який визначається рівнем ВВП/ВВП, і може продемонструвати економічну могутність держави та її геополітичний статус у межах глобального простору. Індикатором потенціалу держави, на думку канадського дослідника А. Беттлера, є так званий полюс, який дає змогу визначити суб'єкта, який відрізняється від інших суб'єктів своєю переважаючою економічною могутністю над економічним потенціалом інших держав як мінімум у два рази. Саме тому дослідник виходить із того, що світовим або глобальним полюсом є США з ВВП понад 8,3 трлн дол., що вдвічі випереджає Японію [18, с. 73]. Проте категорія полюсу не дала змоги дослідникові пояснити сутність зміни геополітичної структури світу і він вводить категорію «центр сили», під яким розуміє «суб'єкта, який має можливість підпорядкувати діяльність інших суб'єктів або акторів міжнародних відносин відповідно до власних національних інтересів» [18, с. 74]. Виходячи з цього найвищою формою такого підпорядкування є гегемонія, яка і спрямована на підпорядкування всіх суб'єктів міжнародного простору з метою реалізації інтересів гегемону. Полюс та центр сили виступають у ролі суб'єктів геополітичного розвитку, а отже, й геополітичної реструктуризації, принципова відмінність між ними полягає саме в тому, що полюс не обов'язково діє в межах системи міжнародних відносин (перебуває в самоізоляції). На думку І. Валлерстайна, зміст системи

міжнародних відносин та необхідність її реструктуризації визначається двома основними засобами: боротьбою за геополітичний вплив (міждержавні об'єднання) та боротьбою за світові ринки (держави та ТНК), які у свою чергу, є результатом нерівномірного економічного розвитку держав [19, с. 44].

Виходячи з необхідності формування власних геополітичних інтересів, питання економічного порядку спираються на військові можливості їх захисту. Водночас у контексті зміни парадигми розвитку міжнародних відносин спостерігається значне зниження ролі воєнного фактору в забезпеченні національної безпеки держави і зростання ролі економічних, інформаційних та соціальних аспектів безпеки. Соціальна безпека держави – це гарантія захищеності громадян від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Такі зовнішні проблеми, як розповсюдження ядерних технологій, тероризм, нелегальна торгівля зброєю, питання екології, неконтрольована міграція, демографічний вибух, етнічна ворожнеча потребують не просто багатосторонніх, а загальносвітових масштабів вирішення, толерантності в міжнаціональних відносинах, об'єднання зусиль міжнародної спільноти, співпраці. Щодо внутрішніх загроз соціальної безпеки, для більшості населення – це погіршення соціально-економічного стану в країні, неконтрольоване зростання цін, втрата довіри до влади, демографічна криза, збройний конфлікт, вимушена внутрішня та зовнішня міграція, зростання недовіри до влади, високий рівень корупції та тінізації економіки.

Водночас слід пам'ятати, що в сучасному світі війна все ще залишається крайнім проявом деструктивного впливу в системі міжнародних відносин. Це знайшло своє відображення в існуванні такої важливої тенденції силового протистояння, як застосування новітніх геоекономічних технологій для повного або часткового паралічу економіки, а також геополітичного інформаційного протистояння.

Таким чином, чітко визначаються межі власної діяльності, встановлюються правила та норми, яких мають притримуватися основні гравці, а глобальний економічний простір набуває впорядкованих та передбачуваних ознак. Зазначені ознаки насамперед стосуються питань, пов'язаних із процесами глобального контролю та перерозподілу.

У цьому контексті варто звернути увагу на поділ світу на країни та регіони, які користуються перевагами глобалізації і які не

залучені до цього процесу. Тому «перші, зазвичай, асоціюються з ідеями прогресу й добробуту, другі – з маргіналізацією і злиденністю». Міжнародна спільнота за допомогою стабільної системи соціальної безпеки повинна діяти в напрямі зменшення або пом'якшення негативних наслідків цього процесу.

Основною умовою побудови нової політичної структури світу є глобальна інтеграція, яка пронизує собою весь світ та всі сфери людської життєдіяльності. При цьому більшість світових дослідників глобальну політичну реструктуризацію сучасного світу розглядають як об'єктивний процес розвитку, який має «свій еволюційний шлях і не передбачає різних стрибків та поворотів» [20]. В умовах реалізації різних інтеграційних стратегій глобалізаційного розвитку світ виявляється розподіленим або ж і розколотим за різними критеріями, а також і з різних причин, одними з яких є цивілізаційні критерії, яким надається перевага в межах тієї чи іншої стратегії національного розвитку [21, с. 234].

Основними факторами, які впливають на формування нової політичної структури світу, є сучасні глобалізаційні процеси, до яких із позицій різних дослідницьких підходів належать різні тенденції. Зокрема, на думку Дж. Модельскі, сучасна фаза «циклу глобального лідерства» зводиться до кількох ключових процесів: 1) зростання поінформованості людства про «нові [глобальні] проблеми» і зникнення старих, 2) «низької... концентрації» воєнних і економічних сил глобального лідера і зростання могутності інших сил, особливо конкурентів гегемона («челенджерів»), багатополярність, 3) «гнучкості [існуючих] альянсів» і «перевлаштування [їх] систем». У підсумку, саме на цій фазі циклу глобальної політики виникають коаліції держав у формі об'єднання «за» або «проти» «збереження глобального порядку» як своєрідна форма «голосування» держав за «нові відповіді на... проблеми» людства. При цьому формування коаліцій полегшують фактори – культурні, релігійні, торговельні та ідеологічні («стандартизовані визначення глобальних проблем, пов'язані із чіткими програмами дій», які «формують конкуруючі рішення» й «забезпечують загальну орієнтацію в майбутньому»). Вони сприяють побудові союзів політиками, дипломатами, а також національними (регіональними) партіями, які є зв'язком «на стику» регіональних і глобальних політик [22, с. 64–70].

На думку іншого американського дослідника А. Мельвіля, основним фактором виникнення нової політичної структури світу є демократизація [23]. Проте остання закономірно розглядається як результат розгортання глобалізаційних процесів, завдяки яким максимальною мірою люди та держави виявляються включеними в структуру світового простору.

3.4.3. Розвиток транснаціональних структур та еволюція державного суверенітету як чинники глобальної політичної реструктуризації

Глобальна політика сьогодні орієнтується не тільки на традиційні географічні інтереси, а й на безліч різноманітних економічних, соціальних, екологічних та інших проблем. Тому компоненти державного суверенітету – внутрішня влада, контроль за кордонами, політична автономія, невтручання – стикаються з безпрецедентними викликами. Зміни зачіпають усі складові концепції державного й національного суверенітету. Особливо сильно відчують втручання у свої внутрішні справи слабкі держави, однак і відносно сильні держави повністю не можуть захистити свій суверенітет.

У сучасних процесах еволюції глобальної політики свої стратегії реалізують як держави, так і недержавні актори – інші учасники «структурної глобальної політики»: міжурядові організації; агенти глобального економічного порядку (ТНК); механізми вираження глобальної громадської думки (ЗМІ та епістемологічні співтовариства, які «визначають глобальні проблеми»). В основі їх стратегій лежать і «очікування змін у глобальному лідерстві», і різні підходи до розв'язання глобальних проблем, зумовлені відданістю певним цінностям [24, с. 126].

В умовах сучасного глобалізаційного розвитку серед наведених учасників структурної глобальної політики все більша роль належить транснаціональним структурам («наддержавним акторам», міждержавним організаціям), які перебирають частину повноважень із реалізації державного суверенітету. Такий стан справ у деяких сферах має позитивний вплив на стабілізацію ситуації завдяки добровільному делегуванню частини суверенних прав на міжнародний рівень. Це збільшує можливість у передбаченні поведінки держав і надає кращі можливості в координації діяльності, а також приводить до гармонізації права. Проте

державам і надалі загрожують ще більші та різноманітні виклики зі сторони недержавних сильних суб'єктів – міжнародних корпорацій, організованої злочинності, терористичних організацій, та й навіть приватних парамілітарних фірм і підприємств. За умов кризи чи в складній ситуації, такі організації можуть на різному рівні стати причиною нестабільності.

Зважаючи на це, у сучасній науковій думці можна виділити як прихильників, так і критиків, які досліджують проблеми політичної глобалізації й еволюції державного суверенітету. Зокрема, західні дослідники Дж. Бхагваті, К. Омае, Т. Фрідман відзначають, що головними рисами політичної глобалізації виступають глобальне управління, глобальний капітал і зміна ролі національних держав, при цьому поглиблення глобалізаційних процесів сприятиме формуванню єдиних правил поведінки на міжнародній арені, підняттю загальнолюдського життєвого рівня, розвитку соціальної стабільності та ліквідації процесу підпорядкування великими державами слабших країн. Вчені-глобалісти Е. Гідденс, Дж. Розенау, Р. Фолк вважають, що в перспективі держави будуть втрачати своє домінуюче становище на міжнародній арені, на противагу транснаціональним корпораціям і банкам, які будуть справляти зростаючий вплив на систему міжнародних відносин, що сприятиме поступовому відходу від світу суверенних територіальних держав.

Критики процесів політичної глобалізації П. Б'юкенен, Г.-П. Мартін, Х. Шуманн не визнають позитивного впливу глобалізації на будь-які світові процеси. Зокрема, Г.-П. Мартін і Х. Шуманн відзначають, що глобалізація, об'єднуючи світ, одночасно й руйнує його, оскільки транснаціональні корпорації з капіталом у мільярди доларів немов паралізують національні держави. При цьому політична еліта швидкими темпами трансформує державну владу залежно від бажань світових фінансових і промислових груп [25].

Виступаючи як цілком самостійні та незалежні інституції, транснаціональні структури здійснюють реальний вплив на систему міжнародних відносин. Це безпосередньо засвідчує нову модель соціальної організації в умовах глобалізації, яка приводить до побудови нової структури світу й пов'язується із налагодженням складного процесу взаємодії та взаємовпливу національних держав та транснаціональних структур (міжнародних організацій). Створення такого варіанта міждержавної

взаємодії, на думку А. Уолферса, побудоване на трьох основних мотивах: 1) досягнення та забезпечення національної безпеки держави; 2) задоволення економічних потреб; 3) підвищення престижу держави на світовій арені [26].

У цьому контексті слід зазначити, що як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники вважають, що діяльність недержавних акторів у глобальних політичних процесах справляє неоднозначний вплив на міжнародну та національну безпеку, тому що одні групи недержавних суб'єктів своєю діяльністю сприяють стабільності й безпеці на глобальному й регіональних рівнях, тоді як інші – дестабілізують міжнародну ситуацію і створюють загрози подальшому розвитку світової спільноти.

Масштаби політичної глобалізації та роль держав у цьому процесі можна оцінювати по-різному: з одного боку, національні держави виступають локомотивами глобального господарства, які підтримують необхідну бізнесу інфраструктуру, а з другого – зростання могутності транснаціональних корпорацій призводить до появи глобальної економіки, у якій національна держава не тільки втрачає свою могутність, а і стає анахронізмом.

Більшість дослідників дотримується думки, що в процесі здійснення глобального співробітництва вирішальну роль відіграватимуть існуючі держави поряд із наднаціональними міжнародними організаціями. Зарубіжні та вітчизняні науковці вважають, що відносини між державами й міжнародними структурами необхідно розглядати як взаємозалежні, тому економічно й політично потужні держави формують завдання й цілі міжнародних організацій. Також часто міжнародні організації створюються державами з метою підтримки їхньої політики, що дає змогу в перспективі державам легалізувати власні геополітичні стратегії через формальні міжнародні організації. Тому національні держави будуть діяти через міжнародні структури доти, поки корисність колективних акцій, здійснюваних через міжнародні структури, буде перевищувати витрати односторонніх дій [27].

Проте в умовах побудови нової структури світу держава опиняється в ореолі нових проблем, а саме її тепер уже колишні держави-партнери виявляються достатньо агресивними й не налаштованими на партнерські відносини, до чого досить часто вона виявляється неготовою. Іншим викликом для національної держави в умовах глобальної політичної реструктуризації є не

допустити превалювання принципу «диких джунглів» 28]. Відповідно до цього за умови глобальної відкритості між державами окремі із них намагаються побудувати таку структуру світу, де б основними засобами існування недержавних структур, а то й держав у цілому стало налагодження нелегального бізнесу, що стосується, зокрема, наркотиків чи продажу людей.

Слід також відзначити, що світ зазнає радикальної глобальної реструктуризації в результаті поєднання несумісних цивілізаційних типів розвитку, коли відбувається узгодження індустріального та постіндустріального типів суспільного розвитку.

Найбільш небезпечною для сучасного глобалізаційного розвитку є інтеграція держав із різним рівнем соціально-економічного розвитку держав. Відповідно до цього І. Валлерстайн виділив такі рівні глобалізаційного розвитку, як високий, середній, низький, а на основі цього класифікував держави, які належать до центру, напівпериферії й периферії» [29]. Таким чином, саме такі чинники можуть виступати основними критеріями поділу, а то й розколу сучасного світу в умовах глобалізаційного розвитку.

Важлива роль у запобіганні та подоланні глобалізаційних викликів належить розробці ефективних управлінських механізмів. Так чи інакше сучасний світ має змиритись із незворотністю сучасних глобалізаційних процесів, але заради того, аби пом'якшити їх негативні впливи, необхідно виробити механізми запобігання їм. Одним із важливих механізмів розв'язання та запобігання глобальним проблемам є розвинута співпраця між державами в політичній, економічній, гуманітарній, інформаційній та військовій сферах. Нове підґрунтя для такого співробітництва передбачає узгодження позицій між державами з метою розробки «прогнозних сценаріїв розвитку», «вірогідних моделей майбутнього», «сценарних моделей майбутнього», які забезпечать розв'язання глобальних проблем суспільного розвитку в загальнопланетарному масштабі. В умовах глобалізації кожна держава намагається створити власний інструментарій розв'язання глобальних проблем сучасності, спираючись на підтримку інших держав. Це зумовлено тим, що глобальні проблеми сучасності мають детермінований характер, ще не встигли розв'язати одну проблему, як з'являється інша, більш складна. Якщо ж держава виявиться неготовою вчасно розрядити ситуацію, може відбутися деструкція системи суспільного розвитку.

Таким чином, в умовах глобальної політичної реструктуризації, у яких сьогодні перебуває сучасний світ, важливою проблемою для кожної національної держави є забезпечення ефективності системи державного та глобального управління. Це безпосередньо пов'язується з тим, що значну частину своїх функцій держава передає так званим недержавним структурам, а в результаті цього виникає потреба посилення механізмів державного управління, а отже, й посилення позицій державності у світових глобалізаційних процесах. У результаті цього виникнення наддержави є неминучим, адже це цілком відповідає логіці глобальної інтеграції, коли світові держави будь-якою ціною намагаються утримати статус світового лідерства. Досить часто саме із такою метою окремі держави світу виходять на реалізацію інтеграційної стратегії, щоби здобути статус світового лідера.

Дослідники вважають, що політичний характер глобального управління пов'язаний із підготовкою і прийняттям світових загальних, стратегічних рішень, а також із масштабами соціального впливу управлінської діяльності на процеси світобудівництва. Варто зазначити, що глобальне управління дає змогу глобальними акторами нівелювати негативні й посилювати позитивні для людської спільноти наслідки глобалізації через використання засобів і механізмів, які діють на різних рівнях, – глобальному, регіональному, національному й локальному. Виходячи з цього вітчизняний дослідник Б. Юськів виокремлює два виміри глобального управління: перший вимір є управлінням політичним, яке справляє організуючий вплив на світову спільноту і в якому політика виходить за національні межі й набуває транснаціонального рівня, тоді як другий вимір пов'язаний із розв'язанням глобальних проблем людства [30].

С. Кононенко стверджує, що оскільки кожна з держав є незалежним (суверенним) актором, то й відносини між ними анархічні, тобто тут відсутній всеосяжний центр сили та джерело легітимації і відповідно відсутнє моноцентрично-ієрархічне облаштування суспільних відносин. Світова політика характеризується також тим, що вона є сферою взаємодії невеликої кількості надкомплексних суспільних утворень – переважно це навіть не держави загалом, а лише великі держави. Світо-політичному сегменту суспільної реальності властива також обмеженість (чи «вузькість») сфери соціальної взаємодії, яка (сфера) може розширюватися внаслідок ущільнення та інтенсифікації взаємодії між державами, що призводить до розкриття внутрішньої над-

комплексності цих головних суб'єктів світової політики назовні – у міжнародне середовище [31, с. 189].

Ще одним чинником впливу глобалізації на міжнародну політику, як стверджує С. Гоффман, є трансформація міжнародних інституцій унаслідок неможливості вирішення урядами держав виникаючих міжнародних та внутрішніх проблем, що сприятиме появі нових міждержавних інституцій та подальшому посиленню процесів інтеграції.

Спостерігається також опосередкований вплив глобалізації на національну природу громадянства, тому що індивідууми продовжують ідентифікувати себе з певною нацією, а часткове їх технологічне об'єднання ще не дозволило сформувати світову колективну свідомість та колективну солідарність [32].

Саме тому, на нашу думку, доцільно чітко розмежовувати монополярність та моноцентричність як основні рівні глобальної політичної структури світу. Монополярність являє собою таку структуру світу, де ключова роль у функціонуванні глобального простору належить транснаціональним об'єднанням держав, до прикладу «сімка», «вісімка» «двадцятка». Моноцентричність, у свою чергу, характеризує таку структуру світу, де ключова роль відводиться окремим національним державам та недержавним структурам, які виступають «центром» об'єднання (Європа, Азія, Америка).

Для розвитку сучасної держави в умовах такого диференційованого розвитку, який привноситься процесами глобалізації, доцільно виробити універсалізований підхід, який би виключав можливу фрагментацію світу, за тими критеріями, які забезпечать радикальну реструктуризацію світу, а тим самим позбавляють його можливості стабільно розвиватись. Це особливо важливо враховувати при розгляді цього аспекту, оскільки диференціація світу, завжди являє собою виклик для глобалізаційного розвитку, саме тому, що містить у собі потенційні конфлікти.

У свою чергу, Дж. Модельскі, розкриваючи специфіку так званого «пульсуючого» характеру глобалізаційного розвитку, який фактично й забезпечує глобальну реструктуризацію світу, виокремив основні фази, які цілком можна ідентифікувати як засіб формування нової політичної структури світу. До таких фаз учений відносить фазу централізації, яка забезпечує формування центральних зон світової системи, та фазу децентралізації, яка характеризує ситуацію, коли периферія стає головною в системі світових

координат розвитку. Відповідно до цього, на думку Дж. Модельскі, глобалізаційний розвиток забезпечується постійною зміною місць у системі центр-периферія [33]. Це приводить до того, що окремі частини світу здебільшого живуть у різних геополітичних вимірах. У майбутньому шляхи реструктуризації світу бачаться таким чином. Перший шлях – жорстка боротьба, яка призводить до зіткнення держав на основі принципової відмінності в інтересах розвитку. Другий шлях – хаотичний, який призводить до «перетягування каната» окремими державами чи транснаціональними структурами залежно від того, наскільки вони є потужними в економічному та політичному контексті. Третій шлях – створення нової політичної структури світу, яка будується на основі врахування спільних інтересів між усіма суб'єктами глобального простору (держав, недержавних організацій, транснаціональних структур, світових фінансових організацій).

У подальшому динаміка міжнародно-політичних відносин полягатиме в збільшенні/зменшенні інтенсивності, щільності та комплексності міждержавної взаємодії як основного структуротворчого елементу цих відносин. Інтенсифікація, ущільнення, ускладнення взаємодії між державами наблизитиме світову політику до ідеального типу (тобто суто теоретичної моделі) «світового суспільства». Натомість зменшення інтенсивності, щільності, комплексності цієї взаємодії наблизитиме світову політику до протилежної теоретичної моделі «винятково міждержавних міжнародних відносин». Необхідно наголосити, що обидві ці моделі є теоретичними конструктами – ідеальними типами, які не мали й не матимуть цілковитих емпіричних відповідників, а реальні міжнародно-політичні (та міжнародні загалом) відносини можуть бути лише наближеними до цих моделей більшою або меншою мірою; вони частково присутні в реальних міжнародних відносинах, уособлюючи дві протилежні тенденції до трансформації міжнародних відносин у відносини винятково між державами та до трансформації цих відносин у світове суспільство [34, с. 189].

Висновки. Таким чином, сьогодні перед більшістю держав світу стоїть питання, яким чином сформувати нову структуру світу, яка б не протистояла національним системам державного управління, а тим більше й системам їх національного розвитку. Важлива роль при цьому все більше починає належати так званим транснаціональним дипломатичним структурам, предметом діяльності яких стає «багатовекторна дипломатія», на яку й по-

кладається узгодження різних варіантів реструктуризації світу, головне, щоби вони не перешкоджали розвитку як глобального простору, так і окремих національних держав зокрема.

Слід також відзначити, що глобальна політична реструктуризація сучасного світу може мати як позитивні сторони, так і негативні. Зокрема, вона може приводити як до розквіту, так і до занепаду певних держав світу. Саме тому, аби глобальна політична реструктуризація не виявилась надзвичайно радикальною для окремої національної держави, вона повинна мати:

- сильну державну владу та зважену політичну волю, яка б гарантувала державі рівні правила гри в межах глобального простору;
- ефективну законодавчу базу;
- збалансований розвиток економічної та політичної сфер суспільного розвитку;
- ліберальну модель зовнішньої політики;
- ефективну стратегію національного розвитку в умовах глобалізації.

Сучасний геополітичний світ у результаті глобальної реструктуризації зазнає певної релевантності, оскільки все більше починає скидатись на нову конвенціональну реальність. Фактично формується нова глобальна картина світу, яка, на думку Ю. Юхананова, є «результатом реконструкції ретельно зібраних фактів та аналізу відносин, що приводять до об'єктивного та всебічного охоплення дійсності за допомогою інтеграції [35, с. 79]. При цьому слід відзначити, що цілком закономірним є й те, що окрема держава може ініціювати процес глобальної реструктуризації, проте ніколи немає гарантій, що він виявиться успішним, замінивши тим самим геостратегічний курс розвитку держави. Таким чином, це вказує на централізований характер глобальної реструктуризації, яка досить часто перешкоджає реалізації інтересів національної держави, але все-таки глобальна політична реструктуризація є основним засобом виходу світу із глобальної кризи й набуття ним певного антикризового імунітету.

Таким чином, геополітична система світу перебуває в постійних складних трансформаціях, які переформатовують її структуру в межах різнополярної моделі. За рахунок політичної реструктуризації світу змінюється структура міжнародних відносин. Рух у напрямі моделі біполярності сповнений конфліктів та війн. У свою чергу, багатополарність поступово тяжіє до виникнення

країн-лідерів, які виокремлюються за своїм економічним та воєнним потенціалом. Свій внесок зробили і процеси глобалізації, мінімізуючи фрагментарність, розвиваючи демократію та пропонуючи загальні стандарти розвитку. Дослідники як суб'єкти геополітичного розвитку розглядають полюси та центри сили, де концентрується боротьба за вплив та світові ринки. Усе більшу роль відіграють транснаціональні структури, що реалізують частину повноважень державного суверенітету.

Основними рівнями глобальної політичної структури світу запропоновано розглядати монополярність (структура світу, де ключова роль у функціонуванні глобального простору належить транснаціональним об'єднанням держав) та моноцентричність (структура світу, де ключова роль відводиться окремим національним державам та недержавним структурам, які виступають «центром» об'єднання).

Визначено шляхи реструктуризації світу: боротьба на основі відмінності інтересів, хаотичне виокремлення найсильнішого геополітичного гравця, нова політична структура на основі спільних інтересів. У результаті процесів політичної реструктуризації відбуваються зміни, що зачіпають увесь світ та стосуються інтересів та потреб населення, окреслюючи нові закономірності майбутнього розвитку та реалізації глобальної інтеграції.

Перспективи подальших розробок. У сучасних геополітичних умовах розвитку світових процесів питання політичної реструктуризації залишається актуальним та супроводжується вагомими викликами, які можуть призвести до зміни встановленої структури світу. Залишається відкритим питання щодо дослідження характеристики умов та факторів, які зумовлюють виникнення нових інтеграційних форм суспільного розвитку, які призводять до глобальної інтеграції світу. Не залишиться без уваги дискусійність питання щодо дослідження особливостей переходу від багатоплярної до аполлярної структури світу у зв'язку з військовою агресією РФ в Україні та, як наслідок, демонстративний показ взаємозалежності національних економік світу та визначення головного «гравця», який відповідає за трансформацію політичних, економічних, соціальних, культурних систем сучасного світу. Таким чином, концептуальне дослідження питання глобальної політичної реструктуризації як умови глобальної інтеграції залишає за собою глибокий аналіз якісних змін принципів і структури світу.

військової глобалізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. №9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1001>

18. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине 21 века и чуть далее. Мировая экономика и международные отношения. 2002. № 1. С. 73–80.

19. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. М., 2004. 329 с.

20. Вайцзеккер Э. У. Демократия и глобализация. Deutschland. 2002. №4. С. 6–9.

21. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций и преобразование мирового порядка. Новая постиндустриальная волна на Западе. М., 1999. 672 с.

22. Модельски Дж. Эволюция глобальной политики (I, II). ПОЛИС. 2005. №3. С. 62–82.

23. Мир на рубеже тысячелетий : хрестоматия. М., 2003. 617 с.

24. Тишкун Ю. Я. Президентство Д.Трампа в контексті Х-го циклу глобальної політики (за Дж. Модельскі) Політичне життя. 2017. №4. С. 124–131.

25. Зайцева М. В. Концепції впливу глобалізації на міжнародні відносини. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2015. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2670/2374

26. Face di globalizzazione: Inter a locale dimensione de developmento / Ed. by Shahid Yusuf, Simon Evenett, Weiping Wu. Washington-Roma: Pace Bank, 2001. XV. 278 p.

27. Зайцева М. В. Концепції впливу глобалізації на міжнародні відносини. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2015. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2670/2374

28. Globalization and the Challenge of a New Century: A. Reader / P. O' Meara, H. D. Mellinger, M. Krain, D. Marytani (eds). Bloomington ; Indianapolis : Indiana Univ. Press, 2000.

29. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. СПб., 2001. 711 с.

30. Юськів Б. Концепція й парадигми глобального управління. Політичний менеджмент. 2009. № 1. С. 119–130.

31. Кононенко С. Міжнародні відносини та їх системи. Політичний менеджмент. 2013. № 1–2. С. 186–195.

32. Хоффман С. Столкновение глобализаций. Россия в глобальной политике. №1. январь/март 2003. URL: http://www.globalaffairs.ru/number/n_489

33. Модельски Дж. Глобальное гражданское общество. М., 2003. 318 с.

34. Кононенко С. Міжнародні відносини та їх системи. Політичний менеджмент. 2013. № 1–2. С. 186–195.

35. Юхананов Ю. Этот расколотый единый мир... Диалектика. Системность. Международные отношения. Конфликты и «Объединенные Нации». М., 2000. 562 с.

References

1. Featherstone, M., Lash, S., Robertson, R. L. (2005), *Global Modernities* Thousand Oaks ; New Delhi. 675 p.
2. Shahid, Yusuf, Simon, Evenett, Weiping, Wu. (2011), *Face di globalizzazione: Inter a locale dimensione de developmento*. Washington-Roma: Pace Bank. XV. 278 p.
3. Zakharov, O. I. (2016), *Hlobalizatsiia ta ii vplyv na ekonomichnu bezpeku*. [Globalization and its impact on economic security]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK». Seriiia «Ekonomika»*. Vol. 43. Retrieved from: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/zakharov_0013.pdf
4. Zahurska-Antoniuk, V. F. (2020), *Mizhnarodna bezpeka u konteksti hlobalizatsii suchasnoho svitu* [International security in the context of globalization of the modern world], *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no 13–14, pp. 103–109 (in Ukrainian).
5. Zaitseva, M. V. (2015), *Kontseptsii vplyvu hlobalizatsii na mizhnarodni vidnosyny* [Concepts of the influence of globalization on international relations], *Mizhnarodni vidnosyny, Seriiia «Politychni nauky»*, no 9, Retrieved from: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2670/2374.5 (in Ukrainian).
6. Sytnyk, H. P, Poshedin, O. I., Shevchenko, M. M., Zavhorodnia, S. P (2016), *Hlobalna ta natsionalna bezpeka: slovnyk-dovidnyk* [Global and national security: a reference dictionary], Kyiv : NADU, 2016, 164 p. (in Ukrainian).
7. Kononenko, S. (2013), *Mizhnarodni vidnosyny ta yikh systemy* [International relations and their systems], *Politychnyi menedzhment*, no 1–2, pp. 186–195 (in Ukrainian).
8. Y. Vallerstain y myrosystemnyi podkhod v sovremennoi zapadnoi literature: *Sb. statei*. M., 2007. 567 p. (in Russian).
9. Anheier, H., Glasius, M., Kaldor, M. (eds), Giddens, A. (Foreword) (2001), *Global Civil Society*, Oxford : Oxford Univ. Press-Roma, 348 p.
10. Kononenko, S. (2013), *Mizhnarodni vidnosyny ta yikh systemy*. [International relations and their systems], *Politychnyi menedzhment*, no 1–2. pp. 186–195 (in Ukrainian).
11. Zahurska-Antoniuk, V. F. (2020), *Mizhnarodna bezpeka u konteksti hlobalizatsii suchasnoho svitu* [International security in the context of globalization of the modern world], *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no 13–14, pp. 103–109 (in Ukrainian).
12. Tyshkun, Yu.Ia. (2017), *Prezydentstvo D.Trampa v konteksti XX tsykladu hlobalnoi polityky (za Dzh. Modelski)* [Donald Trump’s presidency in the context of the X-th cycle of global politics (for J. Modelsky)], *Politychne zhyttia*, no 4. pp. 124–131 (in Ukrainian).
13. Modelsky, Dzh. (2005), *Эволюция глобальной политики (I, II)* [The evolution of global politics], *POLIC*, no 3, pp. 62–82 (in Russian).

14. Modelcky, Dzh. (2003), Hlobalnoe hrazhdanskoe obshchestvo [Global civil society], M., 318 p. (in Russian).

15. Bettler, A. (2002), Kontury mira v pervoi polovinye 21 veka y chut dalee [The contours of the world in the first half of the 21st century and a little further], Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnosheniya, no 1, pp. 73–80 (in Russian).

16. Reader, A., O'Meara, P., Mellinger, H. D., Krain, M., Marytani, D. (eds.) (2000), Globalizzazione, Bloomingthon; Indianapolis: Indiana Univ, Press-Roma, 781 p.

17. Shevchenko, M. M. (2016), Obiektivni ta subiektivni chynnyky vplyvu na formuvannia polityky natsionalnoi bezpeky suchasnoi derzhavy v umovakh viiskovoi hlobalizatsii [Objective and subjective officials spit on the formation of the national security policy of the modern power in the minds of the Russian globalization], Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok, no 9. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1001>

18. Bettler, A. (2002), Kontury mira v pervoi polovinye 21 veka y chut dalee. [The contours of the world in the first half of the 21st century and a little further], Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnosheniya, no 1, pp. 73–80 (in Russian).

19. Vallerstain, Y. (2004), Konets znakomoho myra [The end of the familiar world], M., 329 p. (in Russian).

20. Vaitszekker, E. U. (2002), Demokratsiia i hlobalyzatsiia [Democracy and globalization], Deutschland, no 4, pp. 6–9 (in Russian).

21. Khantynhton, S. (1999), Stolknovenye tsyvylyzatsyi i preobrazovanye myrovoho poriadka. Novaia postyndustrialnaia volna na Zapade [The clash of civilizations and the transformation of the world order. New post-industrial wave in the West], M., 672 p. (in Russian).

22. Modelsky, Dzh. (2005), Эволюция глобальной политики (I, II) [The evolution of global politics], POLIC, no 3, pp. 62–82 (in Russian).

23. Mir na rubezhe tysiacheletyi: Khrestomatyiia [The World at the Turn of the Millennium: A Reader], M., 2003, 617 p. (in Russian).

24. Tyshkun, Yu.Ia. (2017), Prezydentstvo D. Trampa v konteksti XX tsyklu hlobalnoi polityky (za Dzh. Modelski) [Donald Trump's presidency in the context of the X-th cycle of global politics (for J. Modelsky)], Politychne zhyttia, no 4. pp. 124–131 (in Ukrainian).

25. Zaitseva, M. V. (2015), Kontseptsii vplyvu hlobalizatsii na mizhnarodni vidnosyny [Concepts of the influence of globalization on international relations], Mizhnarodni vidnosyny, Seriia «Politychni nauky», no 9. Retrieved from: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2670/2374.5

26. Ed. by Shahid Yusuf, Simon Evenett, Weiping, Wu. (2001), Face di globalizzazione: Inter a locale dimensione de developmento, Washington-Roma: Pace Bank, XV, 278 p.

27. Zaitseva, M. V. (2015), Kontseptsii vplyvu hlobalizatsii na mizhnarodni vidnosyny [Concepts of the influence of globalization on international

